

Trygve Beyer Broch og Kari Fasting

TV 2 konstruerer en håndballkriger

Kjønnede og symbolske medierepresentasjoner av herrehåndball

Abstract

The article explores a gendered perspective on Norwegian TV-media production and representation of men's team handball. A discourse analysis, influenced by Connell (2005), Bourdieu (1997) and Messner (2002), is applied and the concepts anomaly and liminality are utilized to analyse the commentator's production of the «warrior» handball athlete.

Keywords

- team handball
- media
- gender
- symbolism

Hensikten med artikkelen er å rette fokus mot tv-kommentatorers diskursive fremstilling av herrehåndball og antyde hvilke maskuliniteter som konstrueres og manifesteres gjennom norsk TV 2s formidling av herrehåndball. Artikkelen er basert på empiri fra arbeidet med masteroppgaven Håndballkrigeren – et kjønnets perspektiv på fjernsynets formidling av herrehåndball (Broch 2008). Datamaterialet består av transkriberte kommentatorutsegn fra ti herrehåndballkamper på internasjonalt nivå. Diskursanalyse viser at det er én form for maskulinitet som kommer til syne under medieringen. Denne kontekstuelle håndballmaskuliniteten synes svært streng og uten særlig rom for alternativer. Artikkelen drøfter medieringen av denne hegemoniske formen for maskulinitet, definert som håndballkrigeren.

Innledning

I Norge er håndball konstituert som en kvinneidrett, mens den i andre europeiske land, som Tyskland, er en typisk herreidrett. Kjønnssdimensjonene knyttet til bestemte idrettsgrener er med andre ord historisk og kulturelt betinget. Den flotte statistikken til det norske kvinnelandslaget har gitt norske håndballheltinner god mediedekning. Etter 1994 har herrene deltatt i to EM og fem VM, kvinnene har deltatt i sju EM og sju VM og har oppnådd mye bedre resultater enn herrene (Norges

Håndballforbund 2008). «Selv om spillet er aldri så tøft, har bildet satt seg blant de fleste norske tilskuere: Norsk håndball er kvinneidrett» (Lippe 2001:69). Når norsk håndball er konstituert som en kvinneidrett, hvordan formidler kommentatorene herrehåndball?

Under herrenes VM07 og ikke minst under EM08 på hjemmebane fikk også de norske håndballherrene stor mediedekning både i aviser og på tv. Hele 772 000 seere fulgte de norske håndballherrenes åpningskamp på tv mot Danmark i EM08. 724 000 seere så den påfølgende kampen mot Russland, og 839 000 så den siste gruppespillkampen mot Montenegro (Kvamme 2008). Mandag den 21.01.07 sender norsk TV 2 direkte fra de norske håndballherrenes medaljefest i Tyskland, rammen er VM 2007. Norge spiller mot Danmark og om retten til avansement fra turneringens gruppespill. Begge lag er avhengig av poeng. Fem minutter før slutt blir det blåst straffekast. TV 2s håndballkommentatorer skildrer:

E: Strand kikker seg tilbake, får klarsignal på å ta den straffen. [...] Det er fem og et halvt minutt igjen, i kampen der Norge klarer seg med uavgjort. Da kan vi få det akkurat nå. Hvis Strand lurer Casper Hvidt, som kommer tilbake på banen igjen. Den danske kapteinen. Dette er duell som i en støvete gate i det gamle ville Vesten: Strand mot Hvidt. Så *smeller det* fra Strand! Og *Strand* vinner duellen! (Kamp 3, VM07).

I denne moderne western er Clint Eastwood byttet ut med håndballspilleren Kjetil Strand. Seksløperen er byttet ut med en håndball. Fellesnevneren er at Clint og Kjetil er menn som spiller etter den gitte kontekstens regler. Clint forholdt seg ikke til allmenne lovverk, men fulgte likevel det maskuline etos som forbød ham å skyte sin rival i ryggen. Også Kjetil opererte utenfor det allmenne lovverket. Håndballinstitusjonen tillater harde kroppstaklinger og «skudd» mot en rival. Dette ville være kriminelle voldshandlinger utenfor arenaen, men utført i en håndballkontekst kan Kjetil legitimt senke sin motstander i støvet. Samtidig må håndballspilleren leve opp til spillets, institusjonens regler og det maskuline etos som blant annet forbyr ham å skyte keeperen i ansiktet. Det er fortsatt en kamp som går på mannens ære løs.

Ifølge Peter Dahlén (2008:37) er intertekstualitet, som innebærer å benytte analogier hentet fra andre populærkulturelle felt, et fenomen som gjennomsyrrer idrettsjournalistikken. I sitatet over benytter håndballkommentatoren seg av intertekstualitet for å skape en dramatisk maskulin assosiasjonsramme knyttet til Kjetil Strand og de norske håndballherrene. De maskuline verdiene som preger herredretten og dens mediering forsterkes ytterligere av maskuline referanser til andre populærkulturelle felt (f.eks. film). Denne artikkelen retter fokus mot hvordan media diskursivt benytter herrehåndballspilleres kroppslige prestasjoner, idrettens iboende «dramatiske potensial» og intertekstualitet for å konstruere et spennende og salgbart håndballprogram/produkt. Forskning på kommentatorers diskursive fremstilling av herrehåndball i en norsk kontekst er ikke tidligere foretatt. Det er derimot gjort en god del medieanalyse av amerikanske tv-kanalers fremstilling av (ofte herre-)idrett der amerikanske forskere har analysert mediedekningen

som å reprodusere kjønnede stereotyper og opprettholdelse av kjønnede ulikheter i samfunnet. Denne artikkelen gir et innblikk i en norsk kjønnet idrettsdiskurs. I en tid der mange ulike feminiteter (f.eks. bokseren Cecilia Brækhus og skihopper Anette Sagen) og maskuliniteter (f.eks. fotballspilleren David Beckham) er mer akseptert, stilles spørsmålet om hvilke oppfatninger av kjønn norsk media formidler. Det er interessant å undersøke hvordan media diskursivt definerer herrehåndballspillernes idrettslige prestasjoner. Først avklares håndballfeltet (der utøvernes prestasjoner finner sted) og begrepet 'hegemonisk maskulinitet'. Deretter følger en redegjørelse for valg av metode, utvalg og diskursanalyse. Samtidig avklares de fire teoretiske redskapene som medieringen analyseres gjennom: 'nomos' og 'illusio', 'liminalitet' og 'anomali'. Etter resultatene og analysen oppsummeres artikkelen i form av en konklusjon.

Teori

Det er viktig å påpeke de strukturelle føringene som er lagt for medieidrett og dermed også kommentatorens språkbruk. Vi skal derfor først se nærmere på idrettsjournalistikkens strukturelle føring og sjargong. Ifølge Bourdieu (1993:6) er alle sosiale grupperinger strukturert i form av hierarkisk ordnede felter. Hvert felt, for eksempel håndballfeltet som er fokuset i denne artikkelen, er definert som en strukturert sfære med egne lover og maktrelasjoner. Hvert felt er relativt autonomt, men deler strukturelle egenskaper og oppbygning som andre felt. Felt har derfor en symbolsk økonomi som verken i sitt utspring eller effekter er helt frittstående i sitt forhold til samfunnets (definert av Bourdieu som det verdslige felt) øvrige symbolske og materielle økonomi (Andersen og Kaspersen 1996). Håndballfeltets symbolske økonomi gjennomsyrrer selve språket i idretten. Ord og uttrykk som duell, fysisk makt, maktkamp, kamp om liv og død og dominering av spill, lag og utøvere, er ikke uvanlig å høre (Brackenridge 2001).

Goksøy og Olstad (2002:160) argumenterer for at fjernsynet, ved bruk av stereotyper, krigsmetaforer som seier og nederlag, rivaler og dueller, helter og skurker, formidler idrett som en føljetong av sensasjoner og katastrofer i tilnærmet såpeoperastil.¹ Alle kamper kan fremstilles av kommentatorene, på en eller annen måte, som viktige og sensasjonelle. Idrettens dramatiske potensial tilbyr råmateriale: Utfallet av en kamp *har* alltid direkte konsekvens, både i form av akkumulasjon av poeng i seriespill og vinn eller forsvinn i cupspill. I treningskamper må enkeltpillere hevde seg for å få plass på laget, og laget som en enhet trenger bevis for at individene fungerer sammen. Dette er reelle og nyttige virkemidler idrettsjournalister benytter seg av når de konstruerer kamper som underholdning og betydningsfulle arrangement.

Som underholdning forsøker kommentatorene å «selge» kampene til både skeptikere og entusiaster (Rowe 2004:118). Håndballhallen og medias dekning av idrettsarrangementet utgjør derfor ikke bare en arena som formidler idrettslig

aktivitet. Håndballhallen er også en viktig arena for medier i deres kamp om markedssegmenter. Idretten er komodifisert.² Her selger mediene egne produkter, samtidig som de tilbyr plass i sendingene til reklameindustrien. Tv-sendingen med det antatt høyeste seertallet blir det mest attraktive utstillingsvinduet. For sponso-
rene er idretten mulighetenes arena. Gjennom en håndballsending kan de bygge
markedsbevissthet. Håndballkampen er en attraksjon, en eksponeringsmulighet
for reklame og sponning. Mediernes økte interesse, grunnet potensiell økonomisk
profitt, øker også verdien av idretten som igjen får større eksponering og blir et
mer interessant sponsoobjekt. Det dreier seg om et symbiotisk forhold; gjensidig
avhengighet mellom idrett, medier og merkevareprodusenter (Helland 2004).
Eller som Boyle og Haynes (2000:47) argumenterer: en treenighet («A Sporting
Triangle») mellom idrett, medier og næringsliv.

Denne symbiotiske relasjonen øker presset på mediene og idretten for å oppnå
størst mulig seertall. Ifølge Bourdieu (1998:73) fører en slik relasjon til en «baro-
metermentalitet». Mediene jager sensasjoner, det spektakulære og det ekstraordi-
nære. En håndballkamp blir viktigere enn liv og død, en dramatisk og historisk
begivenhet. Idrettsmediefeltet er direkte avhengig av etterspørsel og er underlagt
kommersielle sanksjoner. Er seertallene høye, blir også medias reklameinntekter
høye. Disse strukturelle føringene kultiverer enkelte former for kulturproduksjon
som utdypes senere i artikkelen. I denne sammenheng er det viktig å påpeke at det
gjennomgående sensasjonsjaget i idrettsdiskursen er underlagt det journalistiske
feltets tvang og ikke de enkelte journalister eller kanaldirektører (Bourdieu 1998).
Den diskursive stil som media benytter, der de blander informasjon (det som fak-
tisk skjer på banen) og underholdning (narrativer blant annet knyttet til heltemot
og historiske prestasjoner), er også en praksis like gammel som massemediene
selv (Bastiansen og Dahl 2003). Det blir rimelig å hevde at den komodifiserte dis-
kursen oppfattes som helt legitim av folk flest. Diskursen inngår i og benytter nor-
mative sjargonger målgruppene er vant med. Alle vet blant annet at det laget som
tar gull i håndball-VM får sin plass i idrettshistorien, og alle idrettsinformerte vet
at håndballherrene må ofre blod, svette og tårer for å komme dit.

Disse normative sjargongene er også kjønnnet. I sitt teoretiske arbeid med en
hierarkisk kjønnsordning definerte Connell i *Gender & Power* (1987:183) begrepet
'hegemonisk maskulinitet'. Denne formen for maskulinitet er diskutert gjennom
boken og karakterisert av egenskaper som heteroseksualitet, autoritet, betalt
arbeid, muskelstyrke og det å være fysisk hard og seig (som så mange idrettsstjer-
ner). Den hegemoniske maskuliniteten er posisjonert øverst i kjønnshierarkiet og
undertrykker andre former for maskulinitet og alle former for feminitet. Dens
manifestasjon reproducerer kjønnete stereotyper og derfor også kjønnnet ulikhet. I
og med at den hegemoniske formen for maskulinitet er en stereotyp, stilisert og
snevert definert form for maskulinitet, har Connell senere (2005) vektlagt begre-
pets dynamiske aspekter og forekomsten av flere maskuliniteter. Dette er viktige
perspektiver; likevel forekommer en hegemonisk maskulinitet som passer defini-
sjonen over, fremdeles i enkelte kontekster. En hegemonisk form for maskulinitet

finner vi blant annet representert i dagens populærkultur gjennom mediert idrett, westernfilmer og Hollywood-filmer, hevder Connell (2005:214). Gjennom populærkulturen produseres det eksemplariske maskuliniteter som symbolsk representerer og reproduserer kulturelle definisjoner av en hegemonisk maskulinitet. Slike symbolske manifestasjoner av hegemonisk maskulinitet trenger ikke nødvendigvis være de mest vanlige formene for maskulinitet i et samfunn, hevder Connell (2005). De kan være nærmest uoppnåelige (som toppidrettsutøvere), til og med fiktive (som filmhelter). Selv om disse mennene både er materielle og diskursive produkter og en del av vårt allmenne samfunn, kan slike maskuliniteter med andre ord være situert utenfor konvensjonelle regler og normer for hva som er rett og galt i et samfunn (i forhold til praktisering av kjønn, vold og aggresjon).

Metode

Analysen av de empiriske data er foretatt med en diskursanalytisk tilnærming. Thagaard (2004:111) definerer diskursanalyse slik: «[...] studier av de premisene eller reglene som styrer hvordan personene uttrykker seg om de temaene samtalen dreier seg om». Det er denne definisjonen som er applisert i teksten. Videre hevder Fairclough (2003:2) at diskurs skal analyseres som en uatskillelig del av vår sosiale verden. Håndballkommentatorenes «valg» av ord og uttrykksmuligheter avspeiler ikke verden, sosiale relasjoner eller identiteter nøytralt. Måter mennesker uttrykker seg på er aktivt med på å skape og forandre verden (Phillips og Jørgensen 1999:77).

Kommunikasjon, i form av tegn, metaforer og symboler, trekker på universelle tankeskjemaer (Bourdieu 2000b:16) og normative kategorier. Slik blir kommunikasjon mulig: «Hvis vi hele tiden skulle være bevisst at tegn bare er tegn, det vil si sosiale konstruksjoner, og at de var tvetydige, ville normal kommunikasjon være umulig» (Berkaak og Frønes 2005:66). Kommunikasjon er normative mønstre, men blir likevel ikke meningsfulle før de settes inn i en kontekst. Med et kjønn perspektiv og fokus knyttet til maskulinitet, er forfatternes hensikt å studere hvordan kjønnete normer, premisser og regler styrer hvordan mennesker snakker om kjønn i en herrehåndball-kontekst og hvordan denne konteksten former den kjønnete kommunikasjonen. Kjønnete betydninger og meningssystemer konstruerer grenser, forbindelser og hierarkiske ordninger relasjonelt og manifesteres i individer. Diskursanalyse bygger på en oppfattelse av språk som strukturert i forskjellige mønstre (Phillips og Jørgensen 1999). Det er de kjønnete diskursive mønstrene vi først og fremst er ute etter når det kartlegges hvilke former for maskulinitet som manifesteres gjennom norsk medias formidling av herrehåndball.

Data ble samlet inn fra ti herrelandslagskamper, henholdsvis fem fra VM07 og fem fra EM08. Både hovedkommentatorens (kodet: E) og ekspertkommentatorens (kodet: F) fremstilling av kampene er transkribert, kodet og analysert. En herrehåndballkamps varighet er 60 minutter med effektiv spilletid fordelt på to omgan-

ger. Det vil si: fra dommeren har starter omgangen til den blåses av. Tiden stoppes imidlertid for eksempel når banen må tørkes for svette og ved timeout. Utelatt fra analysen er både kampanalyse før og etter kampen og reklamepausene i sendingen.

Ved bruk av kodeprogrammet MAXQDA, som benyttes for å systematisere kvalitative data, ble temaer (som krig, innsats og vilje, intertekstualitet og makt/dominans) i håndballkommentatorenes diskurs organisert slik at de var lett tilgjengelig for analyse. Under transkriberingen, utarbeidelsen og bruken av kodene ble det synlig at kommentatorene hadde et diskursivt mønster der de benyttet disse temaene (over) for å presentere underholdende tv-program. Samtidig ble samtlige temaer koblet opp mot hegemoniske persepsjoner knyttet til utøvelse av maskulinitet. Med et kjønnets perspektiv er analysen hovedsakelig en diskursanalyse inspirert av teoretikere som Connell (1987, 2002, 2005); Bourdieu (1997, 2000b); Messner (1992, 2002); Messner og Sabo (1990, 1994) og Messner et al. (1990, 2000). Ved å benytte disse teoretikerne, lokaliseres og betraktes håndballkommentatorenes diskursive fremstilling av herrehåndball som et avgrenset symbolsk felt. I artikkelen er håndballfeltet, presentert av media, analysert gjennom begrepene 'nomos' og 'illusio' og betraktes som en sfære tilsidesatt hverdagslivet. Det er et felt med egne regler og verdier (*nomos*) og deltageres investeringer i disse reglene og verdiene (*illusio*) (Bourdieu 2000a:96). På håndballbanen kan deltagerne praktisere atferd som er ulovlig i samfunnet generelt (som kroppstaklinger og slag), og media kan romantisere og opphøye bruken av fysisk makt som i samfunnet generelt oppfattes som problematisk og ofte negativt.

Når håndballfeltet på en og samme tid verken er tilsidesatt eller fullstendig befestet i vår sosiale verden, kan det medierte håndballspillet analyseres som liminalt: Midt imellom. Turner (2002:358–375) drøfter og forklarer liminalitet som «betwixt and between», midt imellom, verken eller. Håndballkamper kan defineres av kommentatorene på en og samme tid som både viktig og uviktig, og spillere fylles med både fiktive og virkelige egenskaper. Både arrangementene og aktørene kan plasseres i en sfære midt imellom. Innenfor denne analytiske rammen av mediehåndballen som en liminal sfære muliggjøres en analyse av enkelte håndballspillere som kategoribrudd og anomalier. Dette i kraft av at de er virkelige/vanlige menn, samtidig som de tilskrives paradoksale og fiktive egenskaper og kan prestere fysisk ut over de normative oppfatninger av hva en mann, et menneske for den saks skyld, er kapabel til. Douglas (1997:52) argumenterer for at mennesker kategoriserer og systematiserer sin persiperte verden. Dette gjør vi for å oppnå orden. Biproduktet av en slik virksomhet er at det som faller utenom våre kategorier, ofte klassifiseres som urent. Allikevel, en sjelden gang og i en bestemt kontekst, kan kategoribruddene opphøyes. En analyse av rent og urent tar oss inn i symbolenes verden. Håndballspilleren som anomali er et eksempel på et kategoribrudd som kan opphøyes. Utøveren som anomali er ikke lenger en vanlig mann, men en supermann som transcenderer normer for maskulin atferd. Slik brytes samtidig konvensjonelle kategorier og føringer for hva det vil si å være en mann.

Resultater

Nomos og illusio

Håndballkamper har blant annet betydning for spillernes identitet og landslagets renommé og markedsverdi. Spesifikk kunnskap om det symbiotiske forholdet mellom idrett, media og næringsliv muliggjør en slik tolkning. Men akkurat hvor viktig hver enkelt kamp er, i en større sammenheng, er vanskelig å si. Kommentatorene forsøker å definere begivenhetens betydning:

E: Nå handler alt, handler alt om å komme videre til mellomspillet. Det skal ikke, vi skal ikke bruke den legendariske Liverpool-managerens ord [...] om dette. «Dette handler ikke om liv eller død, det er viktigere enn som så», sa Bill Shankly (engelsk suksessfull og respektert manager (Wikipedia 2008)). Så viktig er det ikke, men det er viktig nå. (Kamp 3, VM07.)

Konkret kunnskap om idrettens og håndballfeltets logikk bør være til hjelp for å avklare kampers viktighet. Ifølge Bourdieu (2000a:96) har alle felt et grunnleggende lovverk som han gir betegnelsen *nomos*. Det enkelte feltets *nomos* er usammenlignbart med andre lovverk og kan ikke relateres til andre felters juss eller overordnede virkelighetsoppfattelser. Når en har akseptert og internalisert det enkelte feltets *nomos*, som også er konstituerende for feltet, forsvinner muligheten til en relevant ekstern oppfattelse. *Nomos*, en tese som aldri fremstilles eksplisitt, kan ikke motsies og har ingen antitese. Håndballfeltet og dets lovverk og håndhevelse av dette kan derfor være vanskelig for utenforstående å begripe. Også kommentatorene tviler eksplisitt på enkelte avgjørelser, men understreker samtidig *nomos*:

F: Perfekt forsvarspill [...] syns ikke det er noen utvisning, men det får vi ikke gjort noe med. (Kamp 9, EM08.)

E: Dømt er dømt, sånn er det. (Kamp 9, EM08.)

Utøvere, publikum og kommentatorer er likevel klar over den absolutte håndhevelsen av loven – det er *nomos*. Slik kan en hevde at aktørene har investert i idretten med egen innsats og deltar på egen risiko. Investeringen innebærer en risiko som er kalkulert og kan øke spenning, glede og gir ytterligere mening til både utøvere og tilskuere (se Kerr 2005). For utenforstående kan spilllets logikk virke merkelig. De ser kampen fra et annet felts *nomos*. Derifra blir utøvernes investeringer i spillet uforståelig, til og med illusorisk. Det er dette Bourdieu (2000a:97, 1990:195) kaller *illusio*. Håndballspillerens streben etter konformitet, knyttet til dommerens håndhevelse av lovverket og spilllets fysiske karakter, er en nærmest uintelligent handling i for eksempel en sykepleiers øyne. *Illusio* (i form av utøvernes egne investeringer i idretten) fremkommer allikevel ikke som en illusjon, i betydningen av å narre seg selv, før idretten/spillet/feltet observeres fra utsiden. En slik observasjon kan gjøres av den nøytrale tilskueren som ikke selv har inves-

tert i idretten eller i det som står på spill (Bourdieu 1990:195), eller ved å benytte et analytisk perspektiv.

Begrepene *nomos* og *illusio* kan belyse hvorfor en håndballkamp kan være viktig for enkelte og uvesentlig for andre. Begrepene kan også forklare kommentatorenes dilemma når de skal nå ut til de vidt forskjellige seerne under en idrettsbegivenhet. Det er dem som har full forståelse, til og med beundring, for idretten og de investeringer utøverne har gjort; og kan dermed kanskje hevdes selv å investere i idretten. Det er dem som lurer på hva håndball er og synes det er snodig at utøverne orker så mye fysisk hard kontakt, men allikevel synes spillet er spennende og interessant. I den grad analysen er rett, legitimerer den flere tolkninger av Bill Shankly-sitatet ovenfor. For spillerne og deres beundrere er kampen svært viktig. For utenforstående kan det være vanskelig å forstå hvor viktig den er. I et selvmot-sigende virvar, ved å skape en sfære mellom det viktige og uvesentlige, håper kommentatorene på et bredt nedslagsfelt. Diskursen kan analyseres som et forsøk på å fange de ulike seergruppens oppmerksomhet og interesse, både de utenforstående og de innvidde i håndballfeltets *nomos* og *illusio*.

En liminal kategori

Kommentatorens definisjonsproblem, om kampen er viktig eller ikke, bidrar til mer enn å fange publikums oppmerksomhet; dvs. å dukke unna skeptikere og tilfredsstillte entusiaster. Kommentatoren sa han ikke vil benytte seg av Bill Shanklys prangende billedspråk, men gjør det likevel. Han ønsker ikke at ordene skal oppfattes bokstavelig, selv om han mener de har relevans. Selvmotsigelsen konstruerer et brudd, en liminal kategori opprettes mellom det viktige og det trivielle. Det profane (hverdagslige) forlates, og en trer inn i flertydighet «utenfor samfunnet», uten fastsatte regler og kategorier for hva som er mulig og umulig. Liminaliteten løsriver aktørene på en legitim måte fra de aller fleste sedvanlige normer (Turner 2002). I uttalelsens øyeblikk og innenfor håndballhallens vegger er kampen viktigere enn liv og død. Utøvere, trenere, publikum og kommentatorer er inneforstått med *nomos* og fortapt i *illusio*. I 60 minutter er det håndballkampen som betyr mest for disse menneskene. Begivenheten er meningsfull og følelsesmessig ladet. Så lenge kampen varer, er det den som betyr mest, den blir opphøyd (Milton 2002).

E: Det står jo litt om himmel og helvete nå da, om vi virkelig skal innfri målene og drømmen, eller om vi mislykkes nok en gang. (Kamp 9, EM08.)

Idretten utspilles innenfor en konvensjonell tidsramme (timer, minutter og sekunder) og i den «virkelige» verden (et bestemt geografisk sted). Samtidig har mange idretter en tidsramme som ikke tilhører det verdslige felt. En håndballkamps livsløp varer 60 minutter med effektiv spilletid. Når kampen blåses av, kan ikke resultatet forandres. Håndball utspilles også i en verden bestående av to oppmalte målgårder på hver sin oppmalte banehalvdel (til sammen 80 kvadratmeter).

Trækker utøverne utenfor banen, mister de besittelse av ballen. Slik konstrueres håndball som en liminal sfære, både i og utenfor det verdslige felt, og kan fylles med krigersk symbolikk i form av seier og nederlag, rivaler og dueller, helter og skurker, sensasjoner og katastrofer. Håndballens liminale egenskaper gjør at dommerens fløytesignal kan gi liv til kampen, like fort som den kan stoppes. Laget med flest mål etter siste fløytesignal, laget som kommer seirende ut av kampen, er lovet nytt liv og videre avansement til mellomspillet. Taperen har forspilt sin sjanse, det er ingen tvil:

E: Her er det bare å ofre livet! (Kamp 3, VM07.)

Selv om det en sjelden gang hender at utøvere dør på idrettsbanen, er det å ofre livet i denne sammenheng et metaforisk og symbolsk uttrykk. Uttrykkets symbolske innhold tjener en heroisk og romantisk fremstilling av idretten og er mulig på grunn av håndballfeltets liminale egenskaper. Sabo og Jansen (1994), i likhet med flere andre sosiologer (Kidd 1990; Humberstone 1990; Trujillo 1995; Coakley 2007; Messner 2002; Whannel 2002; Connell 2005), har vist at både medieidretten og idretten som institusjon ofte benytter heroiske og krigerske metaforer i fremstillingen av (som oftest herre-)utøvere. Sisjord og Kristiansen (2008) dokumenterer herrebrytere som både benytter medias krigsmetaforer i sine definisjoner av bryting og deres ønsker om at media gjør det samme. Bruken av krigsmetaforer er også tydelig i dette håndballmaterialet:

E: Slaget om Skandinavia (går) inn i den siste fasen i førsteomgang. (Kamp 3, VM07.)

E: Hehe, jada, disse kroatene ser jo litt ut som Napoleons menn da de gjorde tilbaketog fra østfronten i hine hårde ... (Kamp 10, EM08.)

Her er det interessant å trekke en analogi mellom håndballspillet og den norrøne mytologiens einherjere. Einherjere var falne vikingkrigere som oppholdte seg i Odins hjem og festning Valhall. «Kvar dag, så snart dei har kledd seg, tek dei hær-bunaden sin og går ut i borggarden og slåst og feller kvarandre; det er leiken deira. Og når det lid til dagverdstid, rid dei heim til Valhall og set seg til bords ...» (Eggen 1961:263). Også de norske håndballherrene feller sine motstandere i kamp, for så å gå hjem fra slaget:

E: Ja, fikk dette straffemålet da, etter fellingen av Glenn Solberg (Kamp 6, EM08.)

Spillerne er som nevnt inneforstått med skaderisikoene de og deres motstandere utsetter seg for ved deltagelse i håndballkrigen. De er symbolske krigere og deres kropper er våpen:

E: Ligger da i dette 5-1-forsvaret (en spiller fremskutt/foran de andre fem) sitt med Francisco Marsal nummer 11 som spydspiss (Kamp 1, VM07.)

F: Kommer kanonen Kristian Zeitz (tysk spiller) inn [...] (Kamp 5, VM07.)

Håndballkroppen blir «et spyd» og «en kanon», håndballspillet beskrives som krig. Kropper støter mot hverandre, blir slått, sparket og tvunget i bakken. Kropper som våpen og utøvere som krigere, er sentrale bilder i fremstillingen av enkelte lagidretter og kampidretter hevder Messner og Sabo (1994) og Messner et al. (2000:388). I likhet med einherjernes symbolske konnotasjoner om at heltemot og fryktløshet i krig gav plass i Odins mektig sal, kan også medias metaforiske fremstilling av håndballherrer knyttes opp mot utøvelsen av en bestemt form for maskulinitet og dens belønninger. Menn lærer å ignorere smerte, bite tennene sammen og holde seg på banen/bena. Utøverne blir opplært til å betrakte skader som en naturlig del av det å drive idrett. Skader gir også prestisje og respekt fra lagkamerater, motstandere, trenere, kommentatorer og publikum (Coakley 2007):

F: Spørs det (om) forskjellen på det danske laget vi slo, som du sier med åtte mål i kampen i Danmark, er jo at denne mannen – nummer 23 – popstjernen Joachim Boldsen er tilbake. En innpisker, en god forsvarsspiller, en hensynsløs playmaker. I den forstand at han er hensynsløs mot seg selv. (Kamp 3, VM07.)

I form av strenge maskulinitetskoder oppfattes skader som en del av det å være håndballspiller, og fornektelse av risiko og smerte definerer hva det vil si å være en *skikkelig* håndballspiller. Eliade (1994) mener at mytologiens guder og kulturbringende helter tjener som eksemplariske forbilder for det profane mennesket. Dette rimeliggjør en oppfattelse av einherjere og håndballherrer som representanter, i en bestemt kulturell kontekst, for verdier knyttet til både maskulinitet og heltemot. Verdiene benyttes også av kommentatorene for å skape en identifikasjon mellom publikum og deres idrettshelter. Denne typen håndballspillere er menn *vi* ønsker på *vårt* lag, ved *vår* side, til å lede *vår* kamp, til å bære *vårt* flagg og representere *vårt* land:

F: Bra. Johnny Jensen fløtter beina fint da, er fremme og slåss og kriger mot Nagy.

E: Strålende av *vår* forsvarssjef.

F: Ja, *vi* skal gi dem juling, og så skal *vi* bruke beina og kreftene våre og presse dem hele veien. (Kamp 2, VM07 (vår kursiv).)

Johnny Jensen fremstår, i kommentatorenes omtale av ham, som et symbol for håndballmenn. Han representerer en sammensetning av egenskapene som utgjør den ultimate håndballspiller. Han lar seg ikke plukke på nesen, han verken syter eller klager, ofrer kropp og helse for laget og flagget, og er stor, fryktinngytende og sterk. Han er en kulturhelt, et forbilde og en forsvarsKJEMPE (Kamp 6, EM08). Jensens aggressive, krigerske og oppofrende vilje, uttrykt gjennom håndballspillet, er også verdier som kommentatorene fremhever og roser hos de andre spillerne på håndballbanen:

E: Nå har han bestemt seg. Nå er det de siste 22 minuttene. Han kan være forskjellen han, Ivano Balic (kroatisk spiller). (Når han) virkelig biter tenna sammen. (Kamp 10, EMO8.)

F: Der er det kraft, fart, styrke. (Kamp 8, EMO8.)

E: Ny straffe Ege. Ny redning! Han nikker ballen ut! Han får den, han gir alt for Norge!

F: Midt i ansiktet til Steinar Ege. (Kamp 7, EMO8.)

De maskuline verdiene muskelstyrke, autoritet og evnen til å gi og stå imot fysisk smerte knyttes til innsats og vilje. Disse nøkkelverdiene etterlyses også når det går trått:

F: Skjærvold nøler med å gå inn i den duellen der, og vi må være tøffere (tørre å bruke kroppen som forsvarsmur, selv om det gjør vondt). (Kamp 1, VM07.)

Utøvere skal være villige til å få vondt, tåle smerter, bli skadet om nødvendig. De må på ingen måte være redde! «Ein skal ikkje gå halt så lenge begge føter er jamlange», sa Gunnlaug Ormstunge idet han sto fremfor Eirik Jarl med et blødende og verkende ben (Kent 1995:219). De samme norrøne maskulinitetskodene gjelder også for håndballherrene. Håndballfeltets særegne *nomos* og *illusio* og fremstillingen av aktivitetene som utspilles der, som liminale, verken viktige eller uvesentlige, virkelige eller fiktive, muliggjør denne fremstillingen av håndballhelte. Både einherjere og håndballhelter er diskursive maskulinitetssymboler og kan derfor hevdes å dele enkelte symbolske likhetstrekk: begge kroppsliggjør en maskulinitet som krigere til siste åndedrag/fløytesignal, de feller hverandre ved bruk av stål/kropp som våpen, og ideologien forbyr dem å være redd for døden/skader. Gjennom analysen og bruken av analogien kjenner vi igjen den hegemoniske maskulinitetens (Connell 1987, 2005) karaktertrekk i begge kontekster. Gjennom herrehåndballspilleren som diskursivt symbol manifesteres denne eksemplariske, «fiktive» og opphøyde, men ideologisk sementerende formen for maskulinitet. Det er likevel ikke gitt alle vikinger å oppnå status som einherjer eller alle håndballspillere å oppnå status som håndballhelt. Fremviser ikke vikingen eller håndballspilleren de ideelle eller opphøyde maskuline egenskapene, forblir han en vanlig mann. For Johnny Jensen og vikingkrigere som derimot lever opp til idealene, venter festen i Valhall eller heder og ære. I krig var de norrøne vikingene «overbevist» om at ved eventuelle banesår sto Valhalls porter åpne, og en evighet med deilig mat og krig ventet dem. Gjennom sine idrettslige bragder har de norske håndballherrene, om vi skal tro kommentatorene, muligheten til å oppnå historisk/udødelig og nærmest mytologisk status. Etter kampen kan et godt måltid og en god natt søvn gjøre underverker for både einherjere og norske håndballherrene:

E: Når det gjelder Norge, så er det akkurat samme startoppstilling som mot Danmark i går. Det betyr at Steinar Ege ikke ble så skadet i seiersfeiringen og at Håvard Tvedten prøver, men han sliter litt med kneet. (Kamp 8, EMO8.)

E: Ege redder! Ege redder! Hooooo! En mann for historiebøkene! (Kamp 3, VM07.)

Håndballspilleren som anomali

En kan si at i kamp befinner både de norrøne vikingene og håndballherrene seg et sted mellom det verdslige og det opphøyde, i en liminal sfære. Gjennom idrettsmedia kan de profane håndballherrene oppnå status som helter og forbilder. Dette er utøvere som fremviser kontekstuelle, eksemplariske og hegemoniske former for maskulinitet. Slike spillere manifesteres gjennom media som håndballkrigere. Her benyttes Mary Douglas' (1997) teori knyttet til rent og urent for analysere denne manifestasjonen. Hun forklarer at skitt (det urene) er det som ikke er på rett plass innenfor en kategori, men representerer et kategoribrudd. Det rene er det som er på rett plass til rett tid. Skal noe kunne defineres som skitt, må det være et system som forteller oss hvor ting (gjenstander, tanker eller atferd) hører hjemme. Et eksempel på urene forhold kan være en genser som ligger slengt på en sofa, eller en idrettsutøver som doper seg.

Et slikt syn på rent og urent tar oss med inn i symbolenes verden, forklarer Douglas: «Vår renslighets atferd er kort sagt en reaksjon som fordømmer enhver gjenstand eller idé som kan komme til å forvirre eller bryte med våre kjære klassifikasjoner» (Douglas 1997:51). Kjønnnet tvetydighet (et brudd på kjønnsdikotomien) kan også eksemplifisere brudd på kulturdefinerte klassifikasjonsprinsipp.³ Slike klassifikasjoner, her kjønnnet dikotomisering, legger også diskursive føringer for hvordan vi snakker om kjønn. Derfor er det kanskje enklere å ilegge håndballherrer enn håndballdamer (basert på vestlig kjønnsdikotomi) krigerske egenskaper. Mens Bourdieu er mest opptatt av dominansforholdet som konstrueres gjennom dikotomiske motsetninger, holder Douglas fokus på det som faller inn i de ulike kategoriene (rent) og det som faller utenfor (urent og anomalier). En anomali er et element som ikke passer inn i et gitt klassifikasjonssystem (gjerne en gruppe) eller mønster (Douglas 1997:52).

Urenheter finner vi bare der det er et allment akseptert klassifiseringssystem (universelle tankeskjemaer). Det rene og urene blir biprodukter av vår tankevirksomhet, der vi systematisk ordner og klassifiserer verden rundt oss. De inntrykk som er lette å klassifisere, i henhold til et velkjent mønster, er også lette å akseptere. Inntrykk som derimot ikke passer inn i de gitte mønstrene, blir ofte avvist som anomalier. De fleste anomalier fordømmes eller blir unngått, men en sjelden gang, innen en gitt ramme, blir de opphøyd og trukket frem. Når det skjer, blir anomalien *hieros* (fra gresk = hellig).⁴ Rammen rundt arenaer der slike kategoribrudd får utfolde seg, forsikrer at de normative kategoriene ikke trues. Innenfor en slik ramme blir anomalien gjerne en kilde til en enorm kraft (Douglas 1997:164). Håndballherrene er vanlige/profane menn. Samtidig, og gjennom den liminale aktiviteten, konstrueres enkelte av håndballherrene som symbolske supermenn. Disse supermennene fylles med «fiktive» krefter og reelle ideologiske implikasjoner. Her benyttes Douglas sammen med Eliade, som hevder at «selv den mest avsakraliserte eksistens oppviser spor av en religiøs vurdering av verden» (Eliade 1994:16). Dermed kan en hevde at anomalier også kan forekomme utenfor

det som oppfattes som konvensjonelt religiøse og rituelle settinger. Når *hieros* manifesteres i form av et *hierofani*, markerer dette simpelthen et brudd i homogenitet, standardisert kategorisering (se Eliade 1994) og tankskjemaer. Innenfor rammen av kamp står vikingkrigerne plassert i en liminal sfære; med én fot i Midtgard (menneskenes verden) og én i Aasgard (gudenes verden). Analogt står håndballkrigeren med én fot innenfor rammen av den oppmalte håndballhallen (innenfor håndballspillet *nomos* og *illusi*), og én fot i det verdslige felt. Denne tilsidesatte virkeligheten benyttes i idrettsjournalistikkens imøtekommelse av en barometermentalitet. Som kategoribrudd, verken virkelig eller fiktiv, verken i eller utenfor samfunnet, kan enkelte utøvere/anomalier opphøyes til håndballkrigere. De kårede vinnerne av oppgjøret, håndballkrigere som lever opp til kampens maskulinitetsideal, får status som titaner eller andre helter:

A: Velkommen tilbake til Ostseehalle i Kiel, hvor det koker. 10 200 mennesker har kommet for å se kampen mellom Norge og Danmark: Det handler om plass i Mannheim (mellomspill), blant de store, eller en tur til Lemgo (B-sluttspill), blant de mye, mye mindre. (Kamp 3, VM07)

Her bygges det også opp under idrettens mytologiske aspekter. Dahlén (2008) argumenterer at de mytiske aspektene muligens er den mest signifikante dimensjonen ved dagens medieidrett: «Vikingtiden hade sin fornnordiska mytologi, medeltiden sin kristna mytologi. [...] sporten (har) kommit att forma och bli en del av en nutida, populärkulturell mytologi» (Dahlén 2008:24). Kommentatorenes representasjoner av håndballkrigerne, når de fyller håndballherrenes prestasjoner med symbolsk innhold, knytter profane aspekter til et *hierofani*. Det vil si: verdslige kroppar får en opphøyd og symbolsk betydning. Jo høyere journalistikken opphøyer idrettsheltene, desto høyere opphøyer de også seg selv. Jo høyere håndballherrenes verdi som symboler, desto høyere blir idrettsgrenens verdi som komoditet for media. Det konstrueres en liminal sfære som er sammensatt av både teologiske og kommersielle elementer (Goldman og Papson 1998:167). Ved å benytte seg av ikke-idrettslige diskurser (interdiskursivitet) og trekke på andre tekster (intertekstualitet), skaper kommentatorene en maskulin helteverden inspirert av tegneseriefikurur, soldater, sirkusartister og eventyrskikkelser:

E: Så settes André Jørgensen opp (til scoring); til lands, til vanns, og i lufta med! Akkurat som Espen Askeladd. (Kamp 3, VM07.)

E: [...] Tveten tryllet inn den første fra 7-meteren (scoring på straffekast). (Kamp 6, EM08.)

F: Ja dette her er, dette er westernfilm. Men det er morsomt. Det er intenst. Det er masse følelser. (Kamp 5, VM07.)

Håndballheltene våre er med andre ord ikke som Ola Nordmann. De er i nærmere slektskap med Espen Askeladd, westernhelter, Fantomet og einherjere. Eliade (1994) hevder at ethvert *hierofani* representerer et paradoks. Her benyttes den samme definisjonen på paradoks som Eitzen (2003:4): 1) Enhver person, gjen-

stand eller situasjon som manifesterer en angivelig motstridende natur (*illusio*). 2) Enhver oppfatning eller formulering som bryter konvensjonelt aksepterte standarder (anomali). Eitzen benytter disse definisjonene nettopp fordi idrett har en mot-sigende (liminal) karakter og fordi den allmenne oppfatningen av idrett ofte inneholder mytiske elementer.

Paradokset *hierofani* forekommer når et objekt manifesterer *hieros*, når vikingkrigeren nærmer seg en eksistens eller kjemper som en einherjer. Han blir gjenstand for noe motstridende, en anomali, noe «annerledes». Allikevel opphører ikke krigeren å være seg selv. Gjenstanden (her idretten, håndballherrene, og ideer om idretten og håndballherrenes vesen) har fortsatt sin plass i verden. Dette er også tilfellet for medias fremstilling av håndballkrigerne som kroppsliggjør en eksemplarisk *hieros*-maskulinitet:

F: Michael Knudsen steintøff mot Børge Lund (takling). (Kamp 3, VM07.)

E: Og der er Lars Jørgensen, slu som en rev. (Kamp 3, VM07.)

Samtidig som utøverne er vanlige mennesker, er de også harde som stein. Toppidrettsutøvere har ofte harde og trente kropp, allikevel er toppidrettsutøvere neppe harde som stein. Bruken av steinen og reven er heller metaforisk (se Berkaak og Frønes 2005:38). Å være slu som en rev er et vanlig norsk begrep om å være *ekstra* slu. Gjennom metaforen tilskrives imidlertid mennesket også enkelte dyriske («revete») egenskaper. Å være hard som en stein og slu som en rev har en bredere konnotasjon enn det å være en toptrent idrettsutøver som er utspekulert. Håndballkrigeren er begge deler. Enkelte vil ikke bry seg noe særlig om prestasjonene på håndballbanen, mens andre (ofte tilskuerne) vil juble og nikke i enighet og opphisselse over spillerens *fantastiske* sluhet og hardhet. På denne måten kan en hevde at håndballspillerne tilskrives paradoksale egenskaper av kommentatorene som seerne kan dekode. De gangene media ikke gjør det for tv-publikum, kan til og med seerne selv trekke analogier mellom utøver og superhelter fra en annen verden: mytologi, eventyr, tegneserier og andre fiktive tekster. Publikum har på mange måter internalisert sjargongen og metaforbruken. Allison (2002) hevder at mytiske superhelter, til en viss grad, er tidløse og universelle. Ifølge Dahlén (2008:38) finner vi de samme narrative strukturene i arkaiske myter, i dagens Hollywood og gjennom medias fremstilling av idrett. I likhet med Eitzens (2003:2) forklaring på idrettens popularitet og relevans, hevder både Dahlén og Allison at superhelter også eksemplifiserer aspekter ved menneskelig væren. Superhelter og idrettselter er kulturelle og historiske konstruksjoner som muliggjør identifikasjon og fantasien/ønsket om overnaturlige krefter og heltestatus. Kanskje eksemplifiserer de også aspekter/fantasier/ønsker knyttet til hva det vil si å være en (super-)mann.

Med våpen i hånden og kampklærne på kunne vikingkrigeren nærme seg en *hieros*-tilstand. I garderoben tar håndballherrene frem ballen og kler seg i uniform, for så å tre inn på parketten. Sidelinjene på håndballbanen kan symbolisere

en terskel mellom to rom, mellom to værensarter, henholdsvis *hieros* og det profane. Håndballbanen blir til en paradoksal sfære der disse to verdenene møtes, hvor overganger mellom det profane og *hieros* finner sted. Analogien mellom einherjerne som kunne tre i forbindelse med gudene på slagmarken og håndballherrene som gjøres udødelige gjennom historiebøkene, er igjen interessant. På håndballbanen er håndballkrigerne tilskrevet overmenneskelige egenskaper som gjør dem i stand til å kunne «[...] gjøre det umulige mulig» (E, Kamp 6, EMo8):

E: Det er altså helt umulig å få tak på Frank Løke.

F: (Replay) [...] så er det ikke mulig, er ikke mulig (å få fatt på Løke). (Kamp 7, EMo8.)

E: Det er en redningsprosent på 62! Når vi sier at 50 prosent er verdensklasse, så er han (Steinar Ege) altså i full fart opp i universet – der det finnes stjerner som de færreste av oss har sett. (Kamp 8, EMo8.)

Konklusjon

Mary Douglas (1997) påpeker at hennes analyse av rent og urent tar oss inn i symbolenes verden. I artikkelen er håndballfeltet analysert som et avgrenset symbolsk system. I håndballfeltet kan konvensjonelle regler og normer for atferd legitimt brytes og kontekstuelt omformes. På håndballbanen utøves kamper med deltagere/aktører som er tøffe og harde som stein, raske som lyn, og de kan gjøre det umulige mulig. I det liminale rommet, håndballhallen, muliggjøres en transformasjon av håndballherrer til håndballhelter. I kraft av liminale egenskaper, som definerer håndballherrene som verken virkelige eller fiksjon, konstrueres kategori-bruddet og anomalien håndballkrigen. Om håndballkrigeren stadig presterer, viser innsats og vilje, gir og tar imot fysisk smerte og følger kontekstens hegemoniske definisjon av maskulinitet, kan han oppnå status som *hieros*.

Analogien mellom einherjere og håndballspillere, superhelter og håndballspillere, kan gi innsikt i det som ikke formidles eksplisitt, men ligger implisitt eller delvis skjult i «symbolenes verden». Einherjeren symboliserer maskulinitetsnormer knyttet til strid og kanskje fred i en norrøn kontekst. Medias fremstilling av enkelte håndballspillere som håndballkrigere kan analyseres på samme måte. Krikerne trekker på maskuline ideologier knyttet til heltemot, autoritet, muskelstyrke og det å være fysisk hard og seig. Slike symbolske representasjoner kan tydeliggjøres når vi analyserer meningsinnholdet i de symboler og metaforer håndballkommentatorene benytter under skildringene av håndballkampene. Analysen kan også gi innsikt i hvordan folk bruker forhenværende diskurser til å fremstille verden på bestemte måter og hvilke sosiale konsekvenser dette kan ha (Phillips og Jørgensen 1999:75).

Det finnes mange ulike former for maskulinitet i samfunnet som også håndballmiljøet inngår i. Det betyr at det er flere aksepterte og kontekstuelle måter å utøve maskulinitet på (se Connell 2002, 2005). Artikkelens hensikt var å rette fokus mot

kommentatorenes diskursive fremstilling av herrehåndball og antyde hvilke former for maskulinitet som konstrueres og manifesteres gjennom norsk TV 2s formidling av herrehåndball. I kommentatorenes diskursive fremstilling av herrehåndball representerer håndballkrigeren en eksemplarisk og hegemonisk maskulinitet. Denne formen for maskulinitet gjennomsyrr sendingene og etterlater lite rom for alternative maskulinitetsformer. Dette er også tilsynelatende en legitim måte å fremstille herrehåndballkamper på, og kan analyseres som en følge av både mediefeltets barometermentalitet, håndballfeltets egenskaper og kjønnete normer, mønstre og tankeskjemaer. Eksemplariske og hegemoniske maskuliniteter, blant annet manifestert gjennom mytologi, Hollywoods filmer og medieidrett, benytter de samme narrative og kjønnede strukturene som også opprettholder og reproducerer en bestemt kjønnet virkelighet. Vikingkrigere og håndballkrigere har muligens en enda sterkere ideologisk kraft enn hva filmfigurer har. Deres kropp er befestet i vår profane verden. Selv om kroppene fylles med symbolsk innhold, er de fortsatt menneskekropper som agerer «uten regi» eller «spesialeffekter». Til tross for at håndball er konstituert som en kvinneidrett i Norge, definerer kommentatorene (i henhold til masteravhandlingens data) håndball som en herreidrett. Med bakgrunn i annen forskning kan håndballkrigeren forstås som en reproduksjon av kjønnede stereotyper og opprettholdelse av kjønnede ulikheter i vårt samfunn. Gjennom sosiologisk analyse, inspirert både av antropologi og religionshistorie, fremkommer viktig innsikt om symbolenes kraft i en kjønnet diskurs og struktur.

Trygve Beyer Broch, vitenskapelig assistent
Noregs Idrettshøgskole
E-post: trygve.broch@nih.no

Kari Fasting, professor
Noregs Idrettshøgskole
E-post: kari.fasting@nih.no

Referanser

- Allison, Anne (2002): «Playing with power: Morphing toys and transforming heroes in kids' mass culture» i Jeannette M. Mageo, red.: *Power and the Self*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 71–92.
- Andersen, H. og L.B. Kaspersen (1996): *Klassisk og moderne samfunnsteorier*. København: Hans Reitzels Forlag. S. 397–413, 437–456.
- Bastiansen, Henrik G. og Hans Fredrik Dahl (2003): *Norsk mediehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bateson, Gregory (1991): *A Sacred Unity: Further Steps to an Ecology of Mind*. New York: Harper Collins.
- Berkaak, Odd Are og Ivar Frønes (2005). *Tegn, tekst og samfunn*. Oslo: Abstrakt Forlag.

- Bourdieu, Pierre (1990): *In Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1993): *The Field of Cultural Production*. New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, Pierre (1997): *Symbolsk makt*. Oslo: Pax forlag.
- Bourdieu, Pierre (1998): *Om fjernsynet*. (Orig.: Sur la télévision. Suivi de l'emprise de journalisme. Liber-Raisons d'Agir 1996.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Bourdieu, Pierre (2000a): *Pascalian Meditations*. (Orig.: Méditations Pascaliennes, Éditions du Seuil 1997.) Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (2000b): *Den maskuline dominans*. (Orig.: La domination masculin, Édition du Seuil, Paris 1998.) Oslo: Pax forlag.
- Boyle, Raymond og Richard Haynes (2000): «A Sporting Triangle. Television, Sport and Sponsorship» i *Power Play*. Essex, UK: Pearson Education. Kap. 3, s. 46–66.
- Brackenridge, Celia H. (2001): *Spoilsports. Understanding and preventing sexual exploitation in sport*. New York: Routledge.
- Broch, Trygve Beyer (2008): *Håndballkrigeren ? et kjønnets perspektiv på fjernsynets formidling av herrehåndball*. Oslo: Masteravhandling, NIH.
- Coakley, Jay (2007): *Sport in Society, Issues and Controversies*. 9th ed. Boston: McGraw-Hill.
- Connell, R.W. (1987): *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. (2002): *Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. (2005): *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Dahlén, Peter (2008): *Sport och medier. En introduktion*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Douglas, Mary (1997): *Rent og urent. Forestillinger om omkring urenheter og tabu*. (Orig.: Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Danger, 1966.) Oslo: Pax forlag.
- EGgen, Eirik (1961): «Snorre – Edda (den yngre Edda)», i *Edda, den norrøne litteraturen, Edda-kvedet og Snorre-edda*. Nynorsk oversetting. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Eitzen, D. Stanley (2003): *Fair and Foul. Beyond the Myths and Paradoxes of Sport*. 2nd ed. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- Eliade, Mircea (1994): *Det hellige og det profane* (2. utg.). (Orig.: Das Heilige und das Profane, Rowohlts Taschenbuch Verlag GmbH, 1957.) Oslo: Gyldendal.
- Fairclough, Norman (2003): *Analyzing Discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Giddens, Anthony (2001): *Sociology*. 4th ed. Cambridge: Polity Press.
- Gmelch, George (2004): «Baseball Magic» i Gary Ferraro, red.: *Classic Readings in Cultural Anthropology*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson. S. 93–97.
- Goksøy, Matti og Finn Olstad (2002): *Fotball! Norges Fotballforbund 100 år*. Oslo: Norges Fotballforbund.
- Goldman, Robert og Stephen Papson (1998): *NIKE Culture*. London: Sage.
- Helland, Knut (2004-20-06): *Sport som attraksjon: Symbiosen mellom fotball og medier*. Publisert på internett, www.idrottsforum.org. Besøkt: 01.12.07.

- Humberstone, Barbara (1990): «Warriors or Wimps? Creating Alternative Forms of Physical Education» i Michael Messner og Donald Sabo, red.: *Sport, Men, and the Gender Order. Critical feminist perspectives*. Champaign, Ill.: Human Kinetics. S. 201–210.
- Kent, Charles (1995): «Gunnlaug Ormstunge saga» i *Sagaer i utvalg*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Kerr, John H. (2005): *Rethinking aggression and violence in sport*. London: Routledge.
- Kidd, Bruce (1990): «The Men's Cultural Centre: Spots and the Dynamic of Women's Oppression/Men's Repression» i Michael Messner og Donald Sabo, red.: *Sport, Men, and the Gender Order. Critical feminist perspectives*. Champaign, Ill.: Human Kinetics. S. 31–44.
- Kvamme, Sigve (2008): *I ferd med å danke ut håndballjentene?* <http://www.dagbladet.no/sport/2008/01/22/524641.html>. Hentet: 23.01.08.
- Lippe, Gerd von der (2001): *Idrett som kulturelle drama. Møteplasser i idretts sosiologi og idrettshistorie*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Loland, Sigmund (2002): *Idrett og etikk ? en innføring*. Oslo: Akilles.
- Messner, Michael (1992): *Power at Play. Sports and the problem of masculinity*. Boston: Beacon Press.
- Messner, Michael (2002): *Taking the field. Women, Men and Sports*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Messner, Michael, Margaret C. Duncan, Linda Williams og Kerry Jensen (1990): *Gender Stereotyping in Televised Sports*. Los Angeles: Amateur Athletic Foundation of Los Angeles.
- Messner, Michael og Donald F. Sabo, red. (1990): *Sport, Men, and the Gender Order. Critical Feminist Perspectives*. Champaign, Ill.: Human Kinetics.
- Messner, Michael og Donald F. Sabo (1994): *Sex, Violence and Power in Sports. Rethinking masculinity*. Freedom, CA: The Crossing Press.
- Messner, Michael, Michele Dunbar og Darnell Hunt (2000): «The Televised Sports Manhood Formula» i *Journal of Sport & Social Issues* årg. 24, nr. 4. S. 380–394.
- Milton, Kay (2002): *Loving Nature. Towards an Ecology of Emotion*. London: Routledge.
- Norges Håndballforbund (2008): *Mesterskap (EM, OL, VM)*. <http://www.handball.no/pi.asp?p=4235>. Hentet 08.01.2008
- Phillips, Louise og Marianne Winther Jørgensen (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Rowe, David (2004): *Sport, Culture and the Media*, 2nd ed. London: Open University Press.
- Sabo, Donald og Sue Curry Jansen (1994): «The Sport/War Metaphor: Hegemonic Masculinity, the Persian Gulf War, and the New World Order» i *Sociology of Sport Journal* årg. 11. S.1–17.
- Shore, Brad (1996): *Culture in Mind. Cognition, Culture, and the Problem of Meaning*. Oxford: Oxford University Press.
- Sisjord, Mari Kristin og Elsa Kristiansen (2008): «Serious Athletes or Media Clowns? Female and Male Wrestlers' Perceptions of Media Constructions» i *Sociology of Sport Journal* årg. 25. S. 350–368.
- Thagaard, Tove (2004): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (2. oppl., 2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Trujillo, Nick (1995): «Machines, missiles and men: Images of the male body on ABC's Monday Night Football» i *Sociology of Sport Journal* årg. 12 nr. 4. S. 403–423.

- Turner, Victor (2002): «Liminality and Communitas» i M.A. Lambek: *Reader in the Anthropology of Religion*. Oxford: Blackwell Publishing. S. 358–375.
- Webster (1997): *Webster's College Dictionary*. New York: Random House.
- Whannel, Gary (2002): «Sport and the Media» i Coakley og Dunning, red.: *Handbook of Sports Studies*. London: Sage.
- Wikipedia (2008): *Bill Shankly*. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Bill_Shankly 15.02.2008.

Noter

- 1 I henhold til norsk fotballhistorisk utvikling, men som har relevans for idrett generelt.
- 2 Fra engelsk *commodity*: en kommersiell gjenstand (Webster 1997).
- 3 Eksempler på kategoribrudd kan være gutter som leker med Barbiedukker og jenter som leker med kruttlapp-pistoler, eller menn som er sykepleiere og kvinner som er soldater.
Tvetydighet kan oppfattes som enten fascinerende og ønskelig, eller rett og slett som motbydelig, frastøtende og uønsket, hevder Connell (2002:5).
- 4 Her benyttes Eliade (1994) som inspirasjonskilde. Han introduserer begrepet *hierofani* (fra gresk hieros = hellig, fainomai = vise seg), dvs. manifestasjoner av det hellige. Jeg velger å benytte begrepet *hieros* for å stresse én bestemt definisjon av hellig: uten religiøs tilknytting, men det som betyr mest for folk, det som er svært viktig (Bateson 1991:270). Kay Milton (2002:104) argumenterer: Det som er mest hellig for den enkelte er simpelthen det de setter høyest. Dette kan for eksempel være minnet om mor, en religiøs tradisjon, fjellheimen eller fotballaget en støtter.